

Michael Rist

Od alternativního zemědělství k alternativní ekonomické vědě a praxi

Spravedlivé světové hospodářství a spravedlivé ceny

Příspěvky z kongresu „Podniková ekonomika v biologickém zemědělství“ od 3. do 5. 4. 1995 na Vysoké škole technické (ETH) v Curychu, vydala Stiftung Ökologie und Landbau (SÖL), zvláštní vydání č. 57, s. 213 - 216, Bad Dürkheim 1995

Úvod

Dříve než na základě přednášek o duchovnědných základech zdravého zemědělství došlo v Kobieřici U Vratislavi v roce 1924 ke vzniku biologicko-dynamického způsobu hospodaření, pronesl Rudolf Steiner před studenty nacionální ekonomie v r. 1922 v Dornachu 14 přednášek, v nichž prezentoval komplexní vědu světového hospodářství (Národohospodářský kurs). S pomocí této vědy by mohly být rozumně vyřešeny dnešní ekonomické problémy zemědělství, jakož i otázka EU a GATT/WTO.

Metoda a materiál

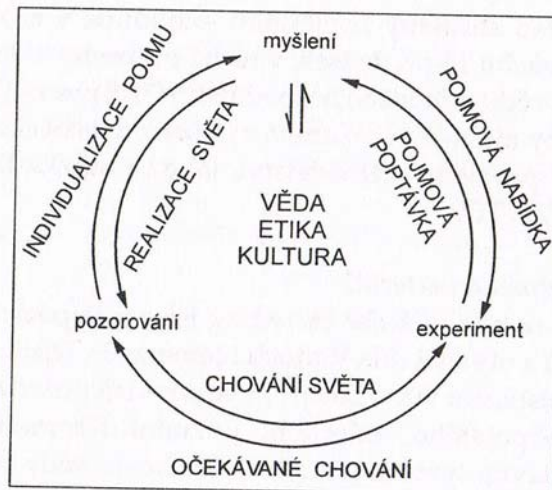
Co se týče vědecké metodiky, jsou k dispozici základní a obsáhlá díla Rudolfa Steinera

(a) Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung. Freiburg 1949

b) Wahrheit und Wissenschaft. Zürich 1976

c) Filosofie svobody. Michael, sv. Kopeček, 1999

Jejich charakteristickou vlastností je, že odpovídají požadavku nepředpojatého vědeckého poznání. Kromě toho představují syntézu přírodní a duchovní vědy. Schematicky můžeme proces poznání - v souladu s obr. 2 znázornit takto: Prostřednictvím myšlení (duchovní činnost) se v lidském vědomí utvářejí pojmy, které se nacházejí ve vzájemné přehledné a logické souvislosti (např.: Díl je menší než celek). V poznávacím experimentu se přezkoumá, zda tato pojmová nabídka, utvořená vlastní myslící činností (hypotéza), odpovídá pojmové poptávce, potřebě objasnit vnímanou skutečnost (v jaké se tato nachází zákonitosti). Chování vnímatelné skutečnosti musí přitom odpovídat chování, které vyplývá ze souvislosti pojmů. Je-li tomu tak, pak se pojem a vnímaná skutečnost sjednotily ve skutečnost představitelnou, tzn. že posledně jmenovaná není bezduchá, nýbrž podléhá myšlené duchovní zákonitosti. (Např. pružné těleso, vržené proti pevné stěně, se musí odrazit nazpět. Odrazí-li se tenisový míček od pevné stěny, pak proti ní byl jako pasivní, setrvačností se pohybuující předmět vržen a je pružný.)

Nákres 2: Evoluce sociálního organismu na základě lidského vývoje

Jako by se v biologické oblasti nemělo mluvit o rostlinném a živočišném materiálu, jedná-li se o specifickou vlastní aktivitu rostlinných a živočišných druhů, tak je jistě možné hovořit o výchozím materiálu ekonomiky v případě surovin a půdy. V ekonomice se odehrávající lidské aktivity by však neměly být označovány za materiál, nýbrž za základní ekonomický faktor.

Základní ekonomické faktory

Při nepředpojatém pozorování ekonomických procesů můžeme v souladu s konvenčními ekonomickými vědci zjistit, že přírodní suroviny a půda, ale i oceány a atmosféra patří k základním faktorům hospodářského života. Rudolf Steiner je nazývá přírodními zdroji. Avšak k lidské práci, která bývá obvykle také řazena k základním ekonomickým faktorům, patří podle Rudolfa Steinera rovněž lidská inteligence, která bývá ve své svébytnosti často přehlížena.

Na rozdíl od kapitalisticky orientovaných ekonomických teorií musíme poukázat na to, že kapitál sice zajisté hraje v ekonomickém procesu důležitou roli, přesto jej však nelze počítat k základním faktorům ekonomiky, neboť může být tvořen rovněž hospodářskou činností. To má dalekosáhlé důsledky pro platnost příslušných ekonomických teorií.

Tvorba hodnot

Steinerova věcná ekonomická tvorba hodnot (H) se dělí na dva druhy:

1. Vynaložení práce (Pr) na přírodní zdroje (Př):
Tvorba hodnot 1 = H1
2. Vynaložení ducha (D) (inteligence) na práci (Pr) vynalézáním výrobních prostředků a organizací práce (racionalizace):
Tvorba hodnot 2 = H2

Z obou těchto způsobů tvorby hodnot vyplývá, že vynaložením ducha na práci (H2) je uspořeno vynaložení práce na přírodní zdroje (H1), takže dochází - při setrvávající životní úrovni - k úsporám času práce. Tento čas může být využit ke správním účelům, školení a vzdělávání, jakož i ke kulturní činnosti. Teprve je-li tento uvolněný pracovní čas využit opět k pracovním účelům,

vznikne oproti původnímu stavu nadbytek, který může být vynaložen na zvýšení životní úrovně nebo může získat podobu kapitálu.

Nezaměstnanost jako důsledek racionalizace a její překonání budováním sociální a vzdělávací sféry

V jaké míře byl prostřednictvím organizace práce (H2) za současného zvyšování životní úrovně uspořen pracovní čas v průmyslových zemích, vyplývá z tabulky 1.

Tabulka 1: Historie zkracování pracovní doby (4)

<i>Rok</i>	<i>Týdenní pracovní doba</i>
1825	82 hodin
1875	72 hodin
1900	60 hodin
1913	57 hodin
1918	8-hodinový pracovní den
1932	42 hodin
1941	50 hodin
1950	48 hodin
1956	přechod na 5-denní pracovní týden
1965	40 hodin
1984	38 1/2 hodiny
1995	35 hodin (tiskařský, ocelářský průmysl a elektroprůmysl)

V roce 1825 tak týdenní pracovní doba činila ještě 82 hodiny, zatímco dnes se diskutuje o 35-ti hodinovém pracovním týdnu bez snižování příjmů. Ze skutečnosti, že prostřednictvím racionalizace se jednak šetří pracovní doba, jednak se tím však také vyprodukuje více zboží a služeb, zřetelně vyplývají dvě věci: Za prvé je při postupující racionalizaci, kdy jsou ušetřena pracovní doba a získaný kapitál neustále vynakládány na nová racionalizační opatření, nutno označit nezaměstnanost za vytvořenou. Jelikož však je díky racionalizaci produkováno více zboží a služeb a kupní peníze představují jen ekvivalent zboží a služeb, není s nezaměstnaností z národohospodářského hlediska spojena nutně i absence příjmů. S každým člověkem bez příjmů by ekonomika ztratila svého zákazníka. Aby mohla být nezaměstnanost překonána, musí být činnost nasměřována do jiných oblastí. Dvěma takovými oblastmi, které mohou růst do nekonečna, by byl sociální a vzdělávací sektor, které jsou také financovatelné z racionalizačního zisku.

Zemědělství jako pečovatelské povolání vyžaduje paritní příjmy

V pečovatelských povoláních je v oblasti živého, v oblasti duševní a duchovní nutný lidský přístup. Proto zde není možná taková racionalizace jako v průmyslové výrobě. Také biologické a biologicko-dynamické zemědělství patří k pečovatelským povoláním, neboť trvale pečuje o naši krajinu, naši půdu, naše kulturní rostliny i naše užitková zvířata. Zemědělské metody, mající pečovatelský charakter, mají proto jak doma, tak i v zahraničí

oprávněný nárok na spravedlivé ceny, které by byly zárukou příjmů paritních vůči příjmům v jiných hospodářských odvětvích. Místo abychom se pokoušeli nadále snižovat výdaje na potraviny (dnes ve Švýcarsku průměrně 12,7 % příjmů) díky konkurenci z celého světa, bylo by smysluplnější, abychom přemýšleli, jak snížit výdaje na bydlení a energii (dnes ve Švýcarsku průměrně 17,29 % příjmů).

Cena jako faktor poptávky a nabídky zboží a peněz

V sociální ekonomii Rudolfa Steinera se poukazuje na to, že je vlastně jen poloviční pravdou, je-li někdo toho mínění, že cena (c) je funkcí (f) nabídky (n) a poptávky (po):

$$C=f(n,po)$$

a přitom se bere v úvahu jen nabídka a poptávka zboží. Je totiž nasnadě a díky situaci v rozvojových zemích se stává obzvláště zřejmým, že cena záleží také na tom, zda a jakou nabídku peněz mohou poskytnout konzumenti. Musíme tedy vlastně říci: Cena (c) je funkcí (f) nabídky peněz a zboží

(n z) a poptávky po penězích a zboží (po z)
p p

$$c = f \left(\underset{p}{n \ z}, \underset{p}{po \ z} \right) \quad p = \text{peníze}, z = \text{zboží}$$

Spravedlivé ceny vzniknou proto v podmínkách volného trhu teprve tehdy, jsou-li lidé schopni - na základě svých paritních příjmů - poskytnout adekvátní nabídku peněz.

Světový obchod a světové hospodářství

Prostřednictvím EU a smluv v rámci GATT/WTO se usiluje o celoevropský popř. celosvětový bezcelní hospodářský styk. Dříve než člověk tuto skutečnost posoudí na základě vlastních výhod či nevýhod, měl by se zamyslet nad tím, jak by v současné době měl vypadat rozumný evropský či světový obchod. Tehdy je okamžitě jasné, že světový obchod nemůže být samoúčelem, neboť musí sloužit ekonomice, avšak ani ta není samoúčelem. Jejím úkolem je vytvořit a uchovat pro lidi na této Zemi předpoklady existence. Ani to však není konečným cílem. Spíš je tomu tak, že lidské bytí získá teprve tehdy smysl, slouží-li ekonomika k tomu, aby lidé jako individuality prohlubovali svou duchovnost a sociálnost. Smysluplný světový obchod vznikne proto teprve, nebude-li vykořisťována nejen příroda a její zdroje, ale ani lidé v různých oblastech. S ohledem na přírodu a životní prostředí bylo na vrcholné schůzce v Rio de Janeiru uznáno přinejmenším to, že společná ochrana životního prostředí je předpokladem spravedlivého světového obchodu i spravedlivého světového hospodářství. Jiným jejich předpokladem je to, aby ani lidé, vykonávající práci a poskytující svou inteligenci, nebyli vykořisťováni. To lze zajistit tak, že budou s to (v souladu s uvedenými vzorci) poskytnout nabídku peněz, což je zase možné jedině tehdy, budou-li mít příjmy adekvátní k příjmům v jiných oblastech. Aby se to mohlo uskutečnit, je třeba vycházet z

oblastí, kde se dnes dociluje vcelku adekvátních příjmů (USA, Evropa, Japonsko), a starat se o to, aby i ostatní oblasti světa dosáhly adekvátních ekonomických příjmů (např. Nadace Maxe Havelaara). Tím se také zabrání tomu, aby se výroba přesouvala z jedné země s nižší úrovní mezd do druhé.

Shrnutí

Na základě ekonomické tvorby hodnot vynaložením práce na přírodní zdroje (H1) a vynaložením ducha na práci (H2) jsme si ukázali, jak se díky racionalizaci zkracuje pracovní doba. Je-li tento uspořené pracovní čas využit k další ekonomické činnosti, může to vést ke zvyšování životní úrovně a k vytváření kapitálu, čímž může být vyřešen problém nezaměstnanosti, díky ziskům plynoucím z racionalizace pak také problém absence příjmů. Pracovní čas, který se tím zvyšující se měrou uvolňuje, lze nejsmysluplněji využít k tomu, aby se u lidí prohlubovala jejich duchovnost a sociálnost. V rámci tohoto vývoje je třeba usilovat zároveň o spravedlivý světový obchod, který spočívá v tom, že není vykořisťována ani příroda ani lidé. Aby toho bylo dosaženo, je nutné usilovat o dosažení paritních příjmů na celém světě, tak jako je tomu již v případě USA, Evropy a Japonska. Teprve na základě paritních příjmů, které umožní adekvátní nabídku peněz na celém světovém trhu, vzniknou spravedlivé ceny a z toho také spravedlivé světové hospodářství se spravedlivým světovým obchodem.